

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA LOGOPED
ISHINING OLIB BORILISHI**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.42.97.023>

*Egamberdiyeva Shahnoza Akbarqizi,
Jizzax Davlat Pedagogika instituti 2-bosqich magstranti*

*Abdimuminova Ozoda Ikromovna
Jizzax Davlat Pedagogika instituti 2-bosqich magstranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Maktabgacha t'lim tashkilotlarida logoped ishinining olib borilishi. Logopediya. Logoped shaxsi va uning ish faoliyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Nutq, talaffuz, logopedik mashg'ulotlar, artikulyatsion mashg'ulotlar, ritm, ovoz, fonematik nutqni rivojlantirish.

**ЗАПИСАННАЯ РАБОТА В ДОШКОЛЬНЫХ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ**

*Эгамбердиева Шахноза Акбаралиевна,
Абдумуминова Озода Икромовна,
магистрантки Жиззакского государственного педагогического
института*

Аннотация: В этой статье рассказывается, как работают логопеды в дошкольных учреждениях. Логопедия. Информация о личности и деятельности логопеда.

Ключевые слова: Речь, произношение, логопедия, артикуляция, ритм, звук, развитие фонематической речи.

**RECORDED WORK IN PRESCHOOL EDUCATIONAL
ORGANIZATIONS**

*Egamberdieva Shakhnoza Akbaraliyeva,
Abdumuminova Ozoda Ikromovna,
Master's degree students of the Zhizzak State and Pedagogical Institute*

Annotation: This article is about speech therapy in preschools. Speech therapy. Information about the speech therapist and his activities is included.

Keywords: Speech, pronunciation, speech therapy, articulation, rhythm, sound, phonemic development.

Logoped umumnazariy va maxsus ixtisosli bilimlar tizimini egallagan bo'lishi kerak. Bu bilimlarning majmui va kengligi unda nuqsonli rivojlanishning tipologiya va tarkibi, nutqiy nomukammallikning oldini olish va uni bartaraf etish usullari

haqidagi, ruhiy pedagogik ta'sir etish metodlari to'g'risidagi tasavvurlarni shakllantiradi.

Logoped nutq buzilishlarini payqab olishi, ularni tuzatish va bartaraf etish usul hamda metodlarini egallagan bo'lishi, bunday nuqsonlarning oldini olishga doir profilaktik ishlarni yo'lga qo'yishi, nutqi zaiflashgan bolalarni maktabgacha tarbiya yoshida ham, maktab yoshida ham ona tili bo'yicha

o'qitishning maxsus metodlaridan qo'llay olishi, g'ayritabiiy nutqli bolalarning muhim psixik xususiyatlarini bilishi, ularni tarbiyalash usul hamda metodlarini egallagan bo'lishi, ulardagi oliy miya qobig'i faoliyatini tuzatish va rivojlantirish uslublarini qo'llay olishi kerak. Logopedning ixtisosi bo'yicha chuqur bilimga egaligi dasturlarni, maktab darsliklarini, logopediya bo'yicha qo'llanmalarni bilishni o'z ichiga oladi. Bolalarni o'qitish, tarbiyalash va ularning buzilgan nutqlari yuzasidan olib boriladigan ishlarning samaradorligiga erishish uchun logopedning shaxsi birinchi darajali ahamiyat kasb etadi. U quyidagi asosiy sifatlarni:

- kasbiga qiziqish;
- bolalarni sevish;
- o'ziga va atrofdagilarga talabchanlik;
- pedagogik ijodiy xayol va kuzatuvchanlik;
- samimiylik, kamtarlik, mas'uliyatlilik, so'zda va amalda qat'iylik va izchillikni o'zida namoyon etadi.

Logoped ilg'or tajribalarni umumlashtirib bolalarning nutqini tuzatishning eng yaxshi vositalari bo'yicha izlanish olib borishi kerak. U egallab olishi lozim bo'lgan malakalar keng va turlichadir: o'quv-bilish (adabiyotlar bilan ishlash, bo-

lani kuzatish, pedagogik jarayonni modellashtirish, tuzatish-tarbiyalash orqali ta'sir etishning samarali yo'llarini tanlash va boshqalar); o'quv-tashkiliy ishlar (muqobil va kalendar rejalashtirish, yakka tartibda va guruhli mashg'ulotlar o'tish, jihozlarni yaratish, keng kamrovli ta'sir etishni ta'minlash hamda bu qamrovda ishtirok etish va boshqalar); o'quv-pedagogik ishlar (har bir voqeani tahlil qilish, tuzatishning aynan bir xil

vositalarini tanlash va hokazo). Bundan tashqari, logopedning ishi deontologiya tamoyillariga qat'iy amal qilishga asoslanishi kerak (logoped nutqi

buzilgan shaxs, uning qarindoshlari, ish joyidagi hamkasblari bilan bo'ladigan o'z munosabatlarini qanday tashkil etishi lozim) degan muammolar ham mavjud.

Pedagogik deontologiya pedagogik etika va estetika, pedagoglik burchi va pedagoglik odobi haqidagi ta'limotlarni o'z ichiga oladi. Unga amal qilishda logopeddan nutqida kamchiligi bor bolaning ota-onalari psixologiyasini tushunishi va

ular bilan bir qatorda qayg'urishi talab qilinadi. Logoped juda sabotli, tadbirkor va xayrixoh, nutqi buzilgan shaxsga va uning ota-onalariga shifokorning bemorga va uning yaqin kishilariga muomalasi kabi munosabatda bo'lishi, nutq buzilishlarining og'ir jihatlari va muhimi, mexanizmlarini aniqlashda, ular haqida oldindan ma'lumot to'plashda ehtiyotkorlik qilishi, nutq buzilishlarining tashqi ko'rinishini, ularning mohiyatini hisobga olishi kerak. Logoped va bolalar muassasasi shifokori, logoped va tarbiyachi, logoped va pedagog o'rtasida o'rnatiladigan o'zaro to'g'ri munosabatlar pedagogik deontologiyaning muhim sharti hisoblanadi. Logoped nutqi atrofdagilarga nafaqat bolalarga, balki kattalarga ham namuna bo'lishi lozim. Logoped yagona nutqiy tartibni ta'minlaydi, maxsus bolalar muassasalaridagi o'rta va kichik xodimlarga nutq madaniyatini o'rgatadi, qator hollarda, masalan, maxsus bolalar uylari sharoitlarida barcha o'quv-tarbiyaviy jarayonni boshqaradi. Bakalavr-defektolog, magistr-logoped o'qituvchilar mamlakatimizda faqatgina Toshkent

davlat pedagogika universitetida tayyorlanadi.

Bolalardagi nutq nuqsonlarini bartaraf etishda logoped ish faoliyat.

Har qanday jamiyatda kelajak vorislari bo'lmish farzandlarni mas'ulayatni his etadigan, ularni davlat taraqqiyoti va gullab-yashnashiga salmoqli ulush qo'shadigan munosib fuqarolar bo'lib etishishlariga katta umid bilan qaraladi. Dunyoga "O'zbek modeli" deb nom olgan rivojlanish yo'li bilan tobora ko'proq tanilayotgan O'zbekistonda ham bolalar huquqlarini himoya qilishga juda katta e'tibor berilmoqda. Davlatimizning ustivor siyosati yosh avlodni ma'nan etuk, jismonan sog'lom va aqlan barkamol qilib voyaga etkazishdir. Bu o'rinda rivojlanishida nuqsoni bo'lgan ayrim ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar tarbiyasi alohida e'tiborda bo'lib kelgan. Bola tarbiyasi dastlab oilada o'z ota-onasining bag'rida jismonan, aqlan va ma'nan shakllanib boradi. Farzandlar tarbiyasi ko'p jihatdan oiladagi muhitga, atrof-dagi kattalarning bolani tarbiyalashga bo'lgan munosabatiga bog'liqligi, ota-onaning jamiyat oldida mas'ul ekanligi, davlatimizning qator qonun va qarorlarida qayd etilgan. Nutqida nuqsoni bor bolalar bilan ham o'z vaqtida to'g'ri tashkillashtirilgan ta'lim – tarbiya ishlari bolalar rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Fonetik-fonematik nutq kamchiligi - bu tovushlarni talaffuz etish va idrok qilish jarayonidagi kamchiliklar natijasida bolalarda ona-tilidagi tovushlarni talaffuz qilish tizimi shakllanishining buzilishidir.

Nutqi fonetik-fonematik tomondan rivojlanmagan 3 – 4 - 5 yoshli bolalar normal eshituvchi va normal intellektli, nutqi va bunda nutqning tovush tomonining shakllanmaganligi asosiy o'rin egallaydi. Bu bolalar uchun fonematik idrokning shakllanish jarayonining tugallanmaganligi xosdir.

Nutq kamchiliklari tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish bilan chegaralanib qolmay, shuningdek tovushlarni etarli farqlamaslik va so'zni tovush tomondan analiz qilishdagi qiyinchiliklar uchraydi.

Bunday nutq kamchiligida nutqning idrok va talaffuz qilish nuqsonlariga asoslangan fonetik-fonematik tomonining buzilishi birinchi o'rinda turadi. Shu bilan birga ba'zi bolalarda leksik-grammatik taraqqiyotida qo'pol ifodalanmagan orqada qolishi ham kuzatilishi mumkin. Bu toifadagi bolalarga xos xususiyat Artikulyasion yoki akustik belgilariga ko'ra farq qiladigan tovushlarning shakllanish jarayonining tugallanmaganligi bo'ladi. Bu xolda bola nutqida differensiasiyalanmagan tovushlar bo'lishi, tovushlarni almashtirish, nutqda ularni to'g'ri qo'llamaslik ko'plab tovushlarni buzib talaffuz qilish, shuningdek tovushlarni eshitishga ko'ra etarli farqlamaslik kuzatiladi.

Logopedik-rivojlantiruvchi ishlarini asosiy yo'nalishlari korreksion maktabgacha tarbiya muassasalarida ta'limning nutq kamchiliklariga ega bo'lgan bolalarni tarbiyalash bolalar bog'chasi tarbiya dasturiga muvofiq tashkil qilinadi. Fonetik-fonematik nutq kamchiligiga ega bo'lgan besh yoshli bolalar dasturda ommaviy tipdagi maktabgacha tarbiya muassasalarning maktabga tayyorlov guruhlari mo'ljallangan bilim, ko'nikma va malakalar hajmini o'zlashtirishlari kerak.

Nutq faoliyatining ayrim tomonlarini rivojlantirishga qo'yiladigan talablarni aniqlash maksadida quyidagi maxsus ishlar amalga oshiriladi: talaffuz va fonematik idrokni shakllantirish; atrof-muhit bilan tanishtirish va nutq o'stirish.

Tuzatuvchi ta'limning maqsadi: bolalarda umumiy va nutq nuqsonini tuzatish hamda bolalarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus logopedik metod va usullarni qo'llash bilan bolaning yoshiga muvofiq lug'at boyligi va mustaqil nutq bilan birga to'g'ri, aniq ravon nutqni tarbiyalashdan

iboratdir. Logopedik ish talaffuz malakalarini shakllantirish, fonematik idrokni, tovushlar analizi va sintezi malakalarini rivojlantirish yo`nalishlari bo`yicha olib boriladi. Tuzatilgan nutqiy material ustida quyidagi ishlar amalga oshiriladi:

bolalarda so`zning morfologik tarkibiga va so`zlarning o`zgarishiga e`tiborni jalb etish hamda so`zlarning gapda bog`lanishini rivojlantirish;

bolalarda oddiy yoyiq va qo`shma gaplarni to`g`ri tuzish, nutqda turli konstruksiyadagi gaplarni egallash;

ko`nikmalarini tarbiyalash;

nutqni rivojlantirish;

lug`atni boyitish;

talaffuzni to`g`rilash asosida savodga tayyorlash.

Tarbiyachi olib boradigan mashg`ulotlarda bolalarning atrofdagi predmetlar va hodisalar haqidagi tasavvurlar hosil qilish va ularni tizimlashtirish, tabiiy va ijtimoiy hodisalar bilan tanishtirish bilan bir vaqtda bolalarning lug`at boyligi kengaytiriladi, so`zlashuv va tasviriy, hikoya nutqi rivojlantiriladi.

Shunday qilib, bolalar nutqi turli yo`llar bilan rivojlantirib boriladi, lekin bir maksadni -ta`lim va tarbiya berish jarayonida bolalarning nutqiy taraqqiyotidagi kamchiliklarini yo`qotish va uni maktabda ko`nikma va malakalar olishga tayyorlashni ko`zda tutadi.

Ta`limning birinchi davrida (sentyabr-noyabr) frontal mashg`ulotlar faqat «Talaffuzni shakllantirish va nutq o`stirish» bo`limi bo`yicha o`tkaziladi (haftada 5 marta). Ta`limning ikkinchi davrida (dekabr-mart) savod tayyorlash haftasiga ikkita mashg`ulot, talaffuzni shakllantirish va nutq o`stirishga haftasiga 3 mashg`ulot ajratiladi. Ta`limning uchinchi davrida (aprel-iyun), ya`ni o`quv materialiga har qanday tovushni kirgizish mumkin bo`lgan davrda (bu vaqtda tovushlar talaffuzining qo`yilishi tugallangan bo`lishi lozim) haftada bir yoki ikkita mashg`ulot nutq o`stirishga, bir yoki ikkita mashg`ulot talaffuzni shakllantirishga ajratiladi. Iyun-avgust oylarida o`tilgan materialni mustahkamlash bo`yicha yakka tartibdagi tuzatish ishlari o`tkaziladi.

Mashg`ulotlar soni logoped tomonidan bolalar kontingentini va ularning harakatlanish dinamikasini hisobga olgan holda belgilanadi. Talaffuz va fonematik idrokni shakllantirish va nutq o`stirish Talaffuzni shakllantirish.

Bu bo`lim bo`yicha asosiy tuzatish ishlari quyidagilardan iborat:

talaffuz jihatdan aniq farq qiladigan, bir- biriga qarama - qarshi qo`yiladigan fonemalarni shakllantirish;

bo`g`inlar murakkabligiga ko`ra turlicha so`zlarni talaffuz qilishga o`rgatish; egallangan mustaqil nutq malakalaridan erkin foydalanishga o`rgatish;

Qo`yilgan vazifalarni bajarish uchun birinchi navbatda maxsus logopedik usullar yordamida tovushlar talaffuzidagi nuqsonlar tuzatiladi va nutqda bor tovushlar aniqlashtiriladi. To`g`ri artikulyasiya malakalarini shakllantirish qo`yilgan vazifalarni muvaffaqiyatli xal qilishning asosiy shartlaridan biridir.

Artikulyasion malakalar va fonematik idrokni rivojlantirish nutqning tovush tarkibini analiz va sintez qilishni rivojlantirish bilan bir vaqtda olib boriladi. So`zning tovush tarkibini analiz va sintez qilishni ko`zda tutuvchi mashqlar fonemalar tuzish jarayonini normallashtirishga yordam beradi va bolalarni savodni o`zlashtirishga tayyorlaydi.

Talaffuzni shakllantirish ishi yakka tartibdagi (guruhli va frontal) mashg`ulotlarda amalga oshiriladi. Bo`lim bo`yicha tuzatuvchi ta`limning vazifalari bolalarda til doirasida kuzatish va umumlashtirish qobiliyatini

rivojlantirish, o'zlashtirilgan leksik va grammatik materialni bog'langan nutqning turli ko'rinishlarida amaliy qo'llash malakasini kengaytirishdan iboratdir.

Leksik-grammatik mashqlar bolalar tomonidan to'g'ri talaffuz qilinadigan material asosida o'tkaziladi, bu materialning tovush tarkibiga mustahkamlash bosqichidagi to'g'rilangan tovushlar kiradi. So'zning asosiy qismini eshitish, ajratish va to'g'ri talaffuz qila bilish tilni kuzatishni rivojlantiradi, keyinchalik nutqni mustaqil takomillashtirish uchun sharoit yaratadi.

Bolalar lug'atini boyitish va aniqlashtirish bo'yicha asosiy ishni tarbiyachi olib boradi. Nutq o'stirish bo'yicha ishni logoped davom ettiradi va faoliyatini chuqurlashtirib boradi, bunda u o'z oldiga quyidagi:

bolalar lug'atini kengaytirish;

ularning diqqatini so'zlarning ma'nosiga va so'z tuzishning ba'zi usullariga jalb etish;

bor lug'atini tahlil qilish kabi vazifalarni qo'yadi.

Eshituv diqqatini rivojlantirish.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Венгер А.А., Выгоцкая Г.Л., Леонгерд Е.М. Отбор детей в специальный дошкольные учреждения– М. Прос-я 1972.

2. Корсунская Б.Д. “Методика обучения глухих дошкольников речи”– М. 1989.

3. Л.И. Белякова, Е.А. Дякова –Логопедия Заикание| хрестоматия –Ексмо-Press, 2001.

5. Волкова Л.С., Шаховская С.Н. Логопедия, –Владос|. 2004.

6. Содиқова Ш. А. “Мактабгача педагогика”. –Т.: Фан ва тахнология, 2017.